

Elisabeth Lager, elisabeth.lager@dom.se

Yttrande över utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet (Dnr. 2020/02657/L5)

Tingsrätten har den 6 maj 2019 yttrat sig över betänkandet Slopad straffrabatt för unga lagöverträdare (SOU 2016:52). Tingsrätten har nu beretts tillfälle att yttra sig över förslag till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet. Tingsrätten instämmer i förslaget att slopande av ungdomsreduktionen endast bör avse allvarigare brott, men anser att förslaget behöver ses över ytterligare för att minska de tröskeeffekter som annars kommer att uppstå.

4.4.2 Den straffrättsliga särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare bör förändras

Påföljdsutredningen och Ungdomsreduktionsutredningen har i sina betänkanden redovisat kunskapsläget när det gäller unga personers utveckling. Enligt Ungdomsreduktionsutredningen (SOU 2018:85 sid. 185 ff) framgår av forskningen bl.a. att hjärnan är fullt utvecklad först efter 20-åldern, att förmågan till självkontroll är fullt utvecklad först mellan 23 och 25 års ålder och att hjärnan hos en 20-åring fungerar som hos en 16–17-åring när individen utsätts för stress. Skälen för särbehandling kvarstår således även beträffande unga som uppnått myndighetsåldern.

I utkastet till lagrådsremiss ifrågasätts inte unga vuxnas sämre utvecklade förmåga till ansvar och impuls kontroll eller att denna grupp är mer känslig för straff än andra vuxna. Däremot anförs att med den nuvarande regleringen blir reaktionen för begränsad och står inte i proportion till brottets allvar. En ordning som innebär att myndiga personer kan begå allvarliga brott och få straffet nedsatt med hälften riskerar enligt utkastet att undergräva straffsystemets trovärdighet och legitimitet. Vidare anförs att människor har rätt till skydd mot allvarlig brottslighet. Tingsrätten har inte något att erinra mot bedömningen.

5.1 Slopad ungdomsreduktion vid straffmätningen för allvarliga brott

Som framgått ovan finns det finns goda skäl för särbehandlingen av unga. Så som redovisas i utkastet till lagrådsremiss begår dessutom majoriteten av de unga lagöverträdarna endast ett eller ett par mindre allvarliga brott och slutar inte sällan att begå brott när de blir äldre.

Tingsrätten instämmer därför i bedömningen att särbehandlingen av unga under 21 år som huvudregel bör bibehållas, och att ändringar endast bör göras när det gäller allvarliga brott.

Att knyta undantaget till straffskalan gör systemet tydligt och lättillämpat. Den föreslagna avgränsningen till brott med ett lägsta föreskrivet straff på fängelse ett år framstår som rimlig. Tingsrätten antar att undantaget inte är tänkt att omfatta de fall där det finns en särskild straffskala för brott som är att anse som mindre grovt, t.ex. 6 kap. §§ andra stycket brottsbalken. Detta bör tydliggöras i det fortsatta beredningsarbetet.

Såsom förslaget utformats kommer dock undantaget inte att bara omfatta brott kopplade till kriminella nätverk och annan organiserad brottslighet. Inte heller kommer hänsyn att tas till om det är fråga om återfall eller inte. I utkastet till lagrådsremiss anfördes att om hänsyn till återfall skulle kunna påverka straffmätningen på olika avseenden skulle regelverket bli svårtillämpat och svåröverskådligt. Vidare anfördes att en sådan ordning skulle kunna leda till att ett allvarligare brott bestraffas lindrigare än ett mindre allvarligt brott, t.ex. en tidigare straffad 18-åring som gör sig skyldig till en våldtäkt straffas hårdare än en tidigare ostraffad 17-åring som gör sig skyldig till två våldtäkter. Liknande problem finns dock även med det nu aktuella förslaget. En tidigare ostraffad 18-åring som döms för ett enstaka allvarligt brott, där straffvärdet ligger nära straffminimum på ett år eller för ett försöksbrott med ännu lägre straffvärde, kommer att straffas hårdare än en tidigare straffad 19-åring som döms för ett brott med lägre straffminimum, även om straffvärdet i det enskilda fallet överstiger ett år. Enligt tingsrättens mening hade det varit en fördel om det hade gått att hitta en ordning där undantaget begränsades till situationer där ett strängare ingripande är särskilt påkallat.

Enligt tingsrättens mening är dock den allvarligaste invändning mot förslaget att det innebär att det i straffsystemet införs stora tröskeeffekter. Att det finns en successivt avtagande hänsyn till den unges ålder från straffmyndighetsåldern upp till 21 år utifrån ökad mognad är enligt tingsrättens uppfattning en av de stora fördelarna med det nuvarande systemet.

Det nu aktuella förslaget innebär att, om det inte sker någon förändring i straffmätningen när det gäller personer under 18 år, en obetydlig skillnad i ålder kan leda till ett två till tre gånger så långt straff. Detta är enligt tingsrättens mening varken rimligt eller rättvist. Särskilt tydligt blir detta i situationer när flera unga, varav några strax över och några strax under 18 år vid gärningstillfället, döms för gemensam brottslighet eller när en person som är strax över 18 år döms för medhjälp till ett brott som begåtts av en person som är något yngre.

Tingsrätten ansluter sig när det gäller nackdelarna med tröskeeffekter till Påföljdsutredningens uttalande i betänkandet Nya påföljder (SOU 2012:34, band III, s. 806).

Tröskeeffekter av detta slag medför vidare risk för att personer under 18 år som befinner sig i kriminella kretsar utsätts för ökad påverkan att begå grov brottslighet eller att ta på sig skulden för ett sådant brott.

I det fortsatta beredningsarbetet bör därför övervägas om syftet att låta straffvärdet få ökad betydelse kan uppnås på ett sätt som inte medför denna typ av stora tröskeeffekter. I vart fall

borde bestämmelsen i 29 kap. 3 § brottsbalken i fortsättningen kunna bli tillämplig i fler situationer, särskilt när det gäller unga som är strax över 18 år. Ett annat sätt att minska tröskeeffekterna kan vara att, såsom i de flesta andra nordiska länderna, låta den dömdes ungdom istället beaktas vid villkorlig frigivning. Då kan hänsyn även tas till den dömdes skötsamhet under verkställigheten och övervakning kan ske under den återstående strafftiden.

5.2 Inga särskilda bestämmelser om straffmaximum

De tröskeeffekter som redovisats ovan ökar ytterligare om den som fyllt 18 år både kan dömas till fängelse på livstid och omfattas av bestämmelserna om ett förhöjt straffmaximum vid återfall i allvarlig brottslighet. Tingsrättens ifrågasätter om det verkligen är motiverat att ta bort även dessa begränsningar. Ett straffmaximum på 14 år torde vara tillräckligt för att brottets allvar ska kunna beaktas i tillräckligt utsträckning när det gäller personer under 21 år.

5.3 Ingen särbehandling vid påföljdsvalet

Tingsrätten har inte något att erinra mot förslaget om att de särskilda ungdomspåföljderna som regel ska förbehållas personer som inte fyllt 18 år vid tiden för brottet. Att personer över 18 år inte ska särbehandlas vid påföljdsvalet framstår som rimligt för att förslaget när det gäller allvarligt brottslighet ska få önskat genomslag. Eftersom förslaget inte är begränsat till dessa brott, kommer dock fler personer mellan 18 och 21 år dömas till fängelse även för brott med lågt straffvärde (men med högt artvärde). Tingsrätten ifrågasätter om det är verkligen är önskvärt.

Tingsrätten vill i detta sammanhang understryka vikten av att Kriminalvården ges resurser för att unga personers särskilda behov och större känslighet vid ingripanden ska kunna omhändertas på ett sätt som minskar risken för återfall.

7. Särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare i rättegången slopas inte

Tingsrätten har svårt att förstå argumenten för att behålla särregleringen för unga myndiga när det gäller rättegången, om särregleringen vid påföljdsval tas bort. Det sker inte heller någon sådan särbehandling när det gäller förundersökning, åtalsprövning eller straffprocessuella tvångsmedel och inte heller vid verkställighet av straff. När det gäller kravet på att särskilt utsedda domare ska handlägga mål mot unga under 21 år vill tingsrätten peka på att vid mindre och mellanstora domstolar gör arbetsbelastningen och den höga måltillströmningen att det finns begränsade möjligheter till specialisering. Tingsrätten förordar därför att utredningens förslag i denna del genomförs.

Elisabeth Lager

Lagman